

Analiza sukoba u Čadu

Jelena Nogulović i Andrijana Jovanović

Apstrakt:

Tekst se bavi analizom društvenih i političkih procesa u Čadu od perioda sticanja nezavisnosti od francuske kolonijalne vlasti 1960. godine pa sve do danas, sa posebnim osvrtom na dešavanja tokom građanskog rata koji je besneo od 2005. godine i za koji se sada smatra da je pacifikovan. Koncentrisaćemo se, pre svega na razdoblje vladavine aktuelnog predsednika Idrisa Debija i politike koju on sprovodi, a pokušaćemo detaljno da obradimo sve uzroke i posledice, prirodu i dinamiku pomenutog konfliktnog perioda, kao i verovatnoću i mogućnosti za njegovo razrešenje. U postojeći kontekst pokušaćemo da smestimo sve uključene aktere, njihove međusobne odnose i glavne zahteve koje jedni drugima iznose. Time ćemo istovremeno i proveriti hipotezu da li je na sukob zaista stavljena tačka za sva vremena ili on još uvek ostaje bolno mesto čadijanskog naroda i potencijalno žarište za neki novi krvavi okršaj.

Ključne reči:

Čad, Idris Debi, Sudan, Darfur, Omar al Bašir, autoritarizam, misije EU i UN, nafta, izbeglice...

Uvod

Roj Mej (*Roy May*) i Simon Mesej (*Simon Massey*) su u Časopisu savremenih afričkih studija (*Journal of Contemporary African Studies*) na potpuno adekvatan način okarakterisali proces tranzicije u Čadu kao: “Korak napred, dva nazad”¹, aludirajući na otegnut prelaz ka nekoj formi demokratije, pošto tu svakako nema mesta pominjanju ove reči u njenom čistom, izvornom značenju. Naprotiv, ona ovde, kao i na mnogim drugim mestima u svetu koje odlikuju nestabilnost vlasti, istorija pučeva, građanskih ratova, spoljnih intervencija i teško breme vojne vladavine, uvek u sebi sadrži primese autoritarnosti. Kada je u pitanju analiza složenih konflikata, kao što su oni u Čadu, ne može se govoriti ili pisati samo o jednoj dimenziji sukoba, zato što pred sobom imamo čitavu plejadu raznovrsnih interakcija koje se mešaju i presecaju, dodiruju se i prepliću. Nestabilnost u Čadu je neodvojiva od one u Sudanu ili Centralnoafričkoj republici, a ugroženost izbeglica iz Darfura je tesno povezana i sa kriminalom, banditizmom i vakumom moći unutar granica Čada.

Čad je sedmi od pozadi na listi ljudskog razvoja (175. od 182) prema proračunima Ujedinjenih nacija², šesta najkorumpiranija zemlja na svetu (od ukupno 180 država koje su uzete u obzir) prema *Transparency International*-u³, ima 10 miliona stanovnika od kojih je čak polovina (46,7%) ispod 15 godina⁴. Pored mnogih pokušaja da se smanji, regrutacija dečaka (tzv. deca - vojnici) je široko rasprostranjena među pobunjenicima, ali i vladinim snagama. Tokom 2007. godine vlada Čada je potpisala sporazum sa Unicefom o demobilizaciji dece iz nacionalne armije, ali rezultati tek treba da se vide. Uz sve to postoji problem nehranjenosti, od koga pati čak 35% stanovništva.⁵ Ova republika u Centralnoj Africi suočavala se sa kolonijalnom vladavinom Francuske u trajanju od 40 godina, nosila se sa velikim brojem etničkih grupa i političkih partija, preko 120 različitih jezika i dijalekata, izlazila na kraj sa nemilosrdnom borbom za teritoriju i prirodna bogatsva i mnogim drugim izazovima opstanku i razvoju jedne zemlje. Zato je sasvim jasno kako Čad ostaje jedna od najnerazvijenijih i najsiromašnijih zemalja u Africi i svetu. Većina stanovnika Čada živi od poljoprivrede i stočarstva. Čad se svrstava među zemlje sa najvećim stepenom sistemske korupcije. Pretnje su mu bile i trgovina decom, tajne

¹ Roy May and Simon Massey, „Two Steps Forward, One Step Back: Chad's Protracted 'Transition to Democracy'”, in: *Journal of Contemporary African Studies*, 2000, p.107

² Human Development Index (HDI) – 2009 Rankings, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>, 12.9.2010.

³ Transparency International, The Corruption Perception Index (CPI), http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table, 12.9.2010.

⁴ Central Intelligence Agency – Chad, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cd.html>, 12.9.2010.

⁵ Félix Arteaga, „The Chad conflict, United Nations (MINURCAT) and the European Union (EUFOR)”, Area: Sub-Saharan Africa / Defence & Security, Real Instituto Elcano (Elcano Royal Institute), 2008, p.1

policijske snage, život ispod granice siromaštva, nekompetentna lokalna administracija, konstantan razdor između muslimanskog severa i daleko razvijenijeg juga na kome živi crno hrišćansko i stanovništvo koje veruje u animizam, mala stopa pismenosti, korupcija, nasilje i kratak životni vek. Posledice su bile katastrofalne: stotine hiljada izbeglica, veliki broj mrtvih i ranjenih, pobunjenički pokreti koji vode borbe za obaranje režima ne mareći za žrtve svojih postupaka, narušavanje odnosa sa susednim državama, dok se ceo region ispod Sahare pretvara u lako zapaljivo bure baruta. Stoga možemo pretpostaviti da će proteći još mnogo vremena pre nego što se zaista stane na kraj unutrašnjim političkim krizama, sukobima sa susednim zemljama, etničkim tenzijama i borbama klanova i njihovih lidera za vlast i dok napaćeni narod Čada konačno ne zakorači na put mira i stabilnosti.

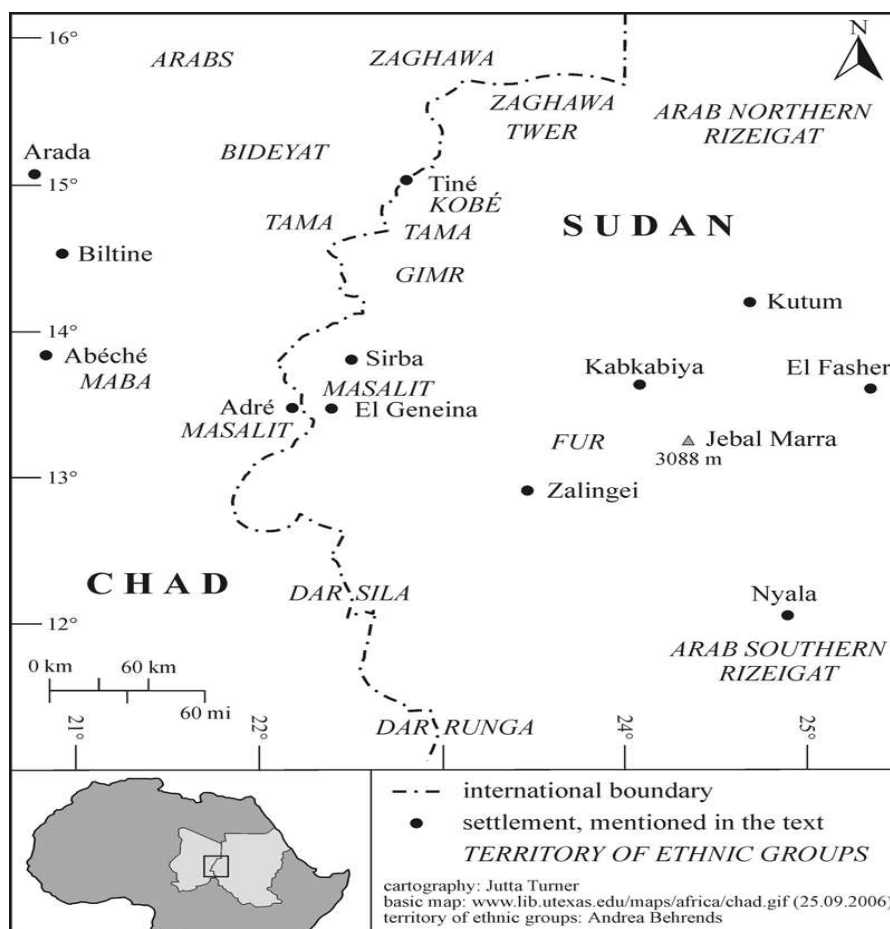
Činjenice

Godine 1960. francuske snage su konačno napustile teritoriju države Čad koju su okupirale davne 1920. zajedno sa Kongom, Gabonom i Centralnoafričkom republikom. Ipak, s namerom da očuvaju svoju dominantnu poziciju velikog patrona, sve su učinili da spreče mogućnost za istinski progres Čada. Institucije koje su za sobom ostavili bile su samo prividno demokratske, jer demokratizacija zahteva puno vremena i volje, lokalno stanovništvo i službenici nisu bili obučeni za rad u takvim ustanovama, a muslimani su bili isključeni iz ravnopravnog učešća u vlasti. Već tada se rađa armija nezadovoljnih pobunjenika na severu zemlje. Jug je zbog svojih prirodnih bogatstava kao što su nafta, uranijum, dijamanti i zlato bio pod čvršćim tutorstvom Francuza, dok sever, iako vojno snažniji, nije mogao da mu parira zbog svoje ekonomske statičnosti. Budući konflikti svakako da prevazilaze uzane okvire pomenutih dihotomija sever - jug i muslimani - hrišćani, ali svoje korene vuku iz njih. Vojni i politički uspeh onih koji bi se dokopali vlasti zavisio je od njihove sposobnosti da očaraju stanovništvo i umešnosti da prevare mnogobrojne pokrete, oblasti, etničke grupe i klanove. Prvi se uprave dokopao **Fransoa Tombalbaj (François Tombalbaye)** južnjak, iz Sara etničke grupe, predvodnik Napredne partije (*Parti Progressiste Tchadien ili PPT*). Njega je u vojnom puču 1975. godine ubio jedan od njegovih generala **Feliks Malum (Félix Mallum)**, takođe južnjak koji ostaje predsednik i premijer Čada sve do 1978. godine. Premijersku fotelju ustupio je severnjaku Hiseinu Habreu (Hissène Habré) 1978. kako bi umirio opoziciju koja je jačala na severu. Doduše, ova koalicija nije dugo trajala, jer se Malum sa mesta predsednika povukao već naredne godine u korist **Dokuni Odeia (Goukouni Oueddei)**, predvodnika pokreta sa širokom podrškom pod imenom *Gouvernement d'union nationale de transition (GUNT)* koji pobeđuje na izborima i on ostaje predsednik Čada od 1979. do 1982. godine. Tada ponovo dolazi do smene na vlasti i predsednik postaje ranije pomenuti **Habre** iz stranke Naoružane snage severa (*Forces Armées du Nord - FAN*). Inače, i Odei i Habre su na početku svog političkog angažmana pripadali istoj partiji Front za nacionalno oslobođenje Čada (*Front de Libération Nationale de Tchad odnosno*

Frolinat), ali kasnije dolazi do neslaganja među njima oko podrške odnosno protivljenja predsedniku Malumu i rascepa pokreta na dva dela koje su samostalno povelili ovi lideri. Za sve to vreme građanski rat u Čadu je besneo sa kraćim prekidima. U njega su bile uvučene i zemlje Afričke unije i Libija, ali i francuska i američka diplomatija. Habrea je sačekala ista sudbina kao i njegove prethodnike: zbacio ga je s vlasti njegov general **Idris Debi** (*Idriss Déby*) iz partije Patriotski pokret spasa (*The Patriotic Salvation Movement - Mouvement Patriotique du Salut ili MPS*).

Političke reforme ili Debi era

Idris Debi pripada Zagava (*Zaghawa*) etničkoj grupi, polunomadskom plemenu koje ima svoje uporište i pripadnike s obe strane državne granice, i u Čadu i u Sudanu. Ova grupa ljudi je jedna od tri najpoznatije urođeničke etničke grupe u Čadu. Druge dve su Masalit (*Massalit*) i Fur (*Fur*). Ali ona nije i najrasprostranjenija među stanovništvom. Zapravo, nije nijedna. Tako da se i ne može očekivati da demokratija i demokratske institucije cvetaju u okruženju u kome Zagava manjina kontroliše skoro 97% ostale populacije.

Ono što je blisko svim pripadnicima plemena Zagava jeste poštovanje koje osećaju prema tradicionalnim autoritetima i jedna religija. Međutim, razlike među njenim članovima su s druge strane isplivale na površinu tako da su se oni podelili u manje klanove koji imaju sopstvene i ponekad suprotstavljene interese. Tako je predsednik Čada iz Bidejat klana (*Bideyat*), neki pobunjenici u Darfuru iz Kob klana (*Kobe*), Sudanska armija oslobođenja (*Sudan Liberation Army - SLA*) iz klana Tver (*Twer*), ali svi oni, ukoliko im se ambicije poklope, mogu zajedničkim snagama da deluju zato što ih vezuje pripadnost istoj etničkoj grupi. Ta privremena savezništva menjaju se svaki put kada jedan igrač pokuša da se uzdigne iznad ostalih. Inače, Čad je poznat po toj svojoj etničkoj šarolikosti. On predstavlja pravi mozaik sastavljen od različitih plemena, klanova i regionalnih aktera. Ipak, u Čadu je lojalnost ličnosti vođe (lični interes) često bila jača od odanosti svom klanu (interes grupe)⁶.

Aktuelni predsednik Debi je, od svih šefova države u istoriji modernog Čada, najduže bio na toj poziciji. Vlast je zaposeo 1990. godine putem vojnog puča i nije mu ni palo na pamet da je se okane sve do danas, što ukupno čini 20 dugih godina autokratske vladavine. Godine 1996. uvodi višepartijske izbore na kojima svakako on sam odnosi pobjedu zbog čega je i bio optužen za nameštanje rezultata. Da li nam to zvuči poznato? Imali smo i mi slična iskustva u sopstvenoj zemlji. Ista situacija se ponovila i naredna dva puta: 2001. i 2006. godine. Glavni prigovor opozicije bio je taj što je formirajući vladu od svog Zagava plemena, koje čini manje od tri posto ukupne populacije Čada, stavio interes ove etničke grupe ispred interesa svoje zemlje. Opozicija je zahtevala i pravičniju raspodelu državnih sredstava i imovine. Predsednik Debi je modifikovao državni Ustav kako bi mogao sve ovo da izvede. Iz njega je izbacio one odredbe koje su ograničavale predsednički mandat na dve uzastopne petogodišnje kandidature i uklonio ograničenje za one iznad 70 godina da se kandiduju na izborima za šefa države; Senat, koji je bio predviđen prethodnim ustavom, ali nikada izabran, sada je bio zamenjen Ekonomskim, socijalnim i kulturnim savetom koga nominuje sam predsednik; a svaka dalja izmena Ustava predstavljala bi prerogativu ponovo koga drugog do - predsednika. Od tada, saveznici ga napuštaju u potrazi za alternativnim načinima da dođu do vlasti koja im je uskraćena, a pobunjeničke akcije se koriste i za „poravnavanje računa“ unutar zemlje i za podstrekivanje sukoba sa Sudanom, zato što to narušava ugled aktuelnog predsednika koji je, od obožavanog sa krilaticom kojom je započeo svoju političku karijeru: „Ja ne donosim ni zlato ni novac, već slobodu“⁷, postao omraženi na koga je izvršeno nekoliko pokušaja atentata. Ovakvi potezi mogli su samo još dodatno da rasplamsaju već postojeća nezadovoljstva i tenzije koje provejavaju sa svih strana.

⁶ Marco Boggero, "Darfur and Chad: A fragmented ethnic mosaic", in: *Journal of Contemporary African Studies*, Vol. 27, No. 1, January 2009, p.23

⁷ "Je n'apporte ni l'or ni l'argent mais la liberté", Roy May and Simon Massey, „Two Steps Forward, One Step Back: Chad's Protracted 'Transition to Democracy'“, in: *Journal of Contemporary African Studies*, 2000, p.111

Učesnici

Kada govorimo o akterima, postoje tri moguća nivoa analize: lokalni, regionalni i međunarodni. Na najnižem, lokalni nivo možemo postaviti same zemlje direktno upletene u sukob - *Čad* i *Sudan* i njihove zvanične vlade i vojske koje ih podržavaju, dok su sa druge strane ujedinjeni pobunjenici u Čadu i naspram njih pobunjenici u Darfuru. Dve vlade optužuju jedna drugu za napade pobunjenika koji ih ugrožavaju. Obe zemlje su decenijama potresali unutrašnja previranja, pobune i vojni pučevi. Stanovništvo obe zemlje je izuzetno raznoliko u verskom, etničkom i kulturološkom pogledu. Plemenski interesi imaju veoma važan uticaj na odnos snaga i politiku vladajućih režima. Plemena naseljavaju granična područja, a borba za prirodne resurse uslovlila je učestale prekogranične migracije. Uz sve to, prisustvo naoružanih grupa čini ovaj region jednim od najsloženijih kriznih regiona na svetu. Na dešavanja u Čadu poseban uticaj ima kriza u pograničnoj regiji Darfur u zapadnom Sudanu. Ndžamena (Čad) optužuje Kartum (Sudan) da pruža podršku najvećoj pobunjeničkoj grupi u Čadu - *Uniji snaga za demokratiju i razvoj (Union of Forces for Democracy and Development - UFDD)*, formiranoj 2006. pod vođstvom Mahamata Nuriya (*Mahamat Nouri*); da ih *Džandžavide (Janjaweed)* kao paravojna formacija Sudana, snabdevaju oružjem i logistikom i da im nude utočište s druge strane granice pri njihovim pokušajima da zbacе predsednika Debija. Pobunjenici smatraju da bi njegova smena bila srećna okolnost za region i dva puta (2006. i 2007. godine) su se odvažili da oružjem pokušaju da preuzmu kontrolu nad prestonicom. Sudanska vlada, pak, krivi Čad i njegov politički vrh, pre svih predsednika Debija, za destabilizaciju teritorije Sudana davanjem podrške *Pokretu za pravdu i jednakost (Justice and Equality Movement - JEM)* koji predvodi Halil Ibrahim (*Khalil Ibrahim*) i snagama *Sudanske narodno oslobodilačke armije (Sudan People's Liberation Army - SPLA)* čiji je vođa general Salva Kiir (*Salva Kiir Mayardit*) inače i potpredsednik Sudana, a koji se bore za smenu vlasti u Sudanu. Pobunjeničke grupe s obe strane, bilo po sopstvenoj inicijativi, bilo po nagovoru jedne ili druge zvanične vlade prelaze granicu vršeći napade i na taj način zamagljuju jasnoću linije koja razdvaja unutardržavne i prekogranične sukobe. Strategija koju oba politička režima primenjuju (i Čad i Sudan) jeste oslabiti protivnika tako što ćete podržavati njegove unutrašnje neprijatelje. Odnosi Čada i Sudana, tradicionalno obeleženi tenzijama, vremenom prerastaju u rat niskog intenziteta. Još od osamdesetih godina prošlog veka, Sudan je predstavljao utočište za protivnike režima u Čadu. Dolazak na vlast Idrisa Debija u prvi mah je podržan od strane Sudana. Ali, nakon toga odnosi dve zemlje se pogoršavaju. Tokom višegodišnjih sukoba između vladinih snaga, opozicije, pobunjenika i milicije uspostavljena je određena ravnoteža na terenu. Vladine snage nisu uspele da suzbiju pobunjenike, dok opozicione grupe na drugoj strani nemaju snage da svrgnu Debija sa vlasti. Zbog eskalacije sukoba, 2007. godine je pokrenuta inicijativa za sklapanje sporazuma između vlasti i pobunjenika predvođenih Nurijem. Sporazum je postignut uz posredovanje

libijskog lidera Moamera El Gadafija i sudanskog predsednika Al-Bašira. Sporazum je predviđao amnestiju i pravo povratka pobunjenika u regularne oružane snage, pa samim tim i mogućnost da takve pobunjeničke grupe prerastu u političke partije. Pošto su pregovori propali, to je dovelo do možda čak i najgoreg perioda nasilja u Čadu poslednjih decenija. Borba za vlast i različita previranja bili su povod za obračun različitih etničkih grupa, kojih u Čadu ima preko 200. Obnovilo se dugogodišnje rivalstvo i netrpeljivost među plemenima Zagava i Tama. U pograničnom pojasu Čada i Sudana živi veliki broj plemena, koja poseduju sopstvene oružane formacije. Sukobi među plemenskim milicijama koje ulaze u saveze sa pobunjeničkim grupama još više komplikuju situaciju u Čadu. Kao odgovor na sve to početkom 2009. godine, posle vojnih neuspeha, najveće pobunjeničke grupe osnovale su zajedničku komandu i udružile se u Savez snaga otpora.

Na malo širem, regionalnom nivou javljaju se zemlje kao što su **Libija** i njen predsednik Moamer El Gadafi (*Muammar al-Gathafi*) koji se više puta javljao kao medijator u pregovorima dovodeći zaraćene strane za pregovarački sto i obezbeđujući kompromis koji, na žalost, nikada ne bi potrajao i pre ili kasnije bi ga neko prekršio; **Burkina Faso** koja je takođe davala predloge o otpočinjanju mirovnih pregovora, iako se ona smatra „bratskom državom“ za pobunjenike; **Eritreja** koja igra ulogu u konfliktu u Darfuru na strani pobunjenika; **Egipat** koji, isto kao i Libija, želi da nametne svoju hegemoniju u regionu; i **Afrička unija**, doduše dosta skromnim i nespretnim potezima, čije je predloge o primirju i početku pregovora sa pobunjenicima vlada u Ndžameni odlučno odbijala.

Na najširem međunarodnom planu svakako da moramo pomenuti **Francusku**, kao bivšeg kolonizatora. Ona podržava Debija, kao i načelo legalnosti, međutim ta podrška nije безусловna i bezrezervna. Jednostavno, za sada Francuzi ne vide nekog boljeg kao alternativu aktuelnom predsedniku i režimu u Čadu. Francuska je prihvatila rezultate poslednjih izbora, kako se ne bi još više produbljavala kriza u zemlji i zahtevala od predsednika Debija da sprovede reforme u društvu i uvede demokratska načela. **Sjedinjene američke države** obezbeđuju trening i opremu Čadu za borbu protiv svoje najveće opsesije - islamskog terorizma, koji vide kao pretnju u svakoj akciji Sudanaca. Zajedno sa **Kinom**, **Indonezijom** i Francuskom, SAD su zainteresovane i za resurse. Oni tragaju za dijamantima, naftom i uranijumom i drugim prirodnim bogatstvima. Uz sve probleme koji postoje na ovim prostorima, prisustvo naftnih kompanija iz razvijenih i bogatih zemalja od 2000. godine dovodi **pitanja nafte i energije** u središte pažnje. Nafta je rasprostranjena najviše na jugu Sudana, zapadu Darfura i u centralnom Čadu. Višegodišnja nestabilnost i sukobi predstavljali su prepreku za strane investicije i ekonomski napredak Čada. Situacija se donekle promenila kada su vodeće naftne kompanije na čelu sa Eksonom, počele sa eksploatacijom nafte u regionu Doba, na jugu zemlje. Od tada su ova nalazišta postala glavni izvor prihoda, a Čad je zauzeo osmo mesto najvećih izvoznika nafte u Africi. Ali, kako je raspodela dobiti bila neravnomerna, to je izazvalo još veće nesuglasice i trvenja. Opozicija je optuživala vlast za zloupotrebu prihoda od prodaje ovog prirodnog bogatstva na svojoj teritoriji. To je vremenom postao i glavni motiv opozicionim liderima da pokušaju da preuzmu vlast

silom. Ova nalazišta, svakako da su uticala na stalno prisustvo i povećanu pažnju vodećih zemalja za ovaj region. Naročito je značajno angažovanje Kine, kao i interesovanje naftnih kompanija iz Indonezije, Rusije i SAD-a. Tokom 2008. godine, obustavljena je velika investicija Svetske banke planirana za naftovod Čad-Kamerun zbog nepoštovanja dogovora predsednika Idrisa Debija, koji se obavezao da će deo prihoda od nafte koristiti za unapređenje obrazovanja, zdravstva i razvoj lokalnih zajednica. I Svetska banka optužila je Debija da pomaže i finansira darfurski Pokret za pravdu i jednakost. Posle brojnih pregovora, postignut je novi sporazum kojim se odmrzavaju sredstva predviđena za ovaj region, zahteva efikasnija kontrola potrošnje sredstava od nafte i traži realizacija programa za smanjenje siromaštva.

U ovu zapetljanu mrežu preklapajućih sukoba uhvaćeno je i oko 200 hiljada *izbeglica* iz Darfura i 150 hiljada *raseljenih lica* unutar samog Čada, smeštenih u desetak kampova koji se nalaze na oko šezdeset kilometara od istočne granice. Tom broju treba dodati još oko 200 hiljada raseljenih iz *Centralnoafričke Republike* koji traže spas u Čadu od pljačkanja lokalnih bandi i od konstantnih napada buntovnika protiv njihovog predsednika Fransoa Boziza (*François Bozize*). Kada se sve ovo uzme u obzir reč je, pored krize u Darfuru, o jednoj od najvećih humanitarnih kriza u Africi i svetu.

Pokrenute misije

Ovi događaji doveli su krajem 2007. godine do uključivanja još dva međunarodna aktera, (*Evropska Unija* i *Ujedinjene nacije*), koja su pokušala da nađu lek uz pomoć svojih misija: *EUFOR Chad/ CHAR* i *MINURCAT*. Humanitarni radnici koji su radili i pre dolaska mirovnih misija, postali su meta pobunjeničkih napada, što je ugrozilo dopremanje humanitarne pomoći raseljenom stanovništvu. Sve veći broj izbeglica, gladnih kao i česti napadi na istoku zemlje, pretili su da dovedu do humanitarne katastrofe neviđenih razmera. Tako da je međunarodna zajednica smatrala hitnu humanitarnu intervenciju neophodnom. Međutim, 90 miliona evra godišnje, koliko EU izdvaja za ovo, teško da može da parira sumi od 1,4 milijarde evra, koliko čadijanska vlada godišnje dobija od naftnih prihoda.⁸ UN su smatrale da bi međunarodne snage sastavljene od najmanje 20 hiljada vojnika bile neophodne za stabilizaciju Darfura, čime bi i Čad i Sudan bili sprečeni da ovo područje koriste kao poligon za igru pobunjeničkih grupa, sve u cilju da naude jedni drugima. Ipak, Sudan se ovim internacionalnim trupama snažno opire. Predsednik Čada nije u tolikoj meri sumnjičav prema vojnom prisustvu „plavih šlemova“ u regionu. Međutim, isprva „ponudu francuskog predsednika Nikole Sarkozyja da EU uputi čak 12000 vojnika na istok Čada, pukovnik Debi je oštro odbacio...Francuska je vršila pritisak na Brisel da odobri vojnu misiju za Čad i Centralnoafričku Republiku...Pukovnik Debi je u međuvremenu

⁸ Félix Arteaga, „The Chad conflict, United Nations (MINURCAT) and the European Union (EUFOR)“, Area: Sub-Saharan Africa / Defence & Security, Real Instituto Elcano (Elcano Royal Institute), 2008, p. 3

teško oboleo, njegov sin i potencijalni naslednik 27-godišnji Brahim ubijen je lane u Parizu pod još nerazjašnjenim okolnostima. Prošle jeseni (2007. godine - napom. aut.) pukovnik Debi je konačno prihvatio da UN i EU pošalju svoje misije na istok Čada.⁹ „U međuvremenu, generalni sekretar UN Ban Ki Mun je prihvatio da kad već pregovori sa Sudanom o mirovnoj misiji za Darfur ne idu glatko, mirovna i humanitarna misija UN i EU u okolnim zemljama može biti delotvorna.“¹⁰ Ovlašćenje za akciju, preneto Savetu bezbednosti od strane generalnog sekretara 10. avgusta 2007. godine, sadržalo je u sebi i potvrdu pristanka Čada na misiju, dok je takav pristanak Sudana izostao. U skladu sa ovim informacijama i priloženim preporukama, Savet bezbednosti počinje da sastavlja misiju od tri komponente: humanitarne (za koju bi bile zadužene UN), policijske (za koju bi se postarao Čad, uz pomoć UN) i vojne (mada bez prisustva na granici, već samo na prostoru na kom su smeštene izbeglice i raseljena lica iz istočnog Čada i severoistočnih krajeva Centralnoafričke Republike). Paralelno sa povlačenjem ovih poteza, EU se pripremala da preuzme ovu treću, vojnu komponentu misije u ograničenom periodu, tokom prvih dvanaest meseci od pokretanja akcije, nakon čega bi situacija bila predata afričkim snagama na nadzor i kontrolu. Tako je Rezolucijom Saveta bezbednosti 1778 od 25. septembra 2007. godine ovakva misija, koja bi trebalo da deluje u skladu sa Glavom VII Povelje UN koja dozvoljava izvestan stepen diskrecije pri odabiru mera koje će se preduzeti „u slučaju pretnje miru, povrede mira i akata agresije“, odobrena u Čadu i Centralnoafričkoj republici, pod nazivom MINURCAT. Što se tiče misije EU, ona je imala za cilj pre svega da doprinese zaštitu civila u opasnosti, omogući dostavu humanitarne pomoći i slobodno kretanje humanitarnih radnika, kao i da štiti osoblje, objekte i opremu UN i obezbeđuje slobode kretanja osoblja EU i UN. EU je takođe počela pripreme za izvođenje svoje misije koja bi po karakteru bila slična onoj u Kongu izvedenoj 2003. godine (*Artemis*). Na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1787 EU je naknadno usvojila zajedničku akciju 2007/677/PESC 15. oktobra 2007. godine, kako bi lansirala svoju ambicioznu operaciju EUFOR Chad/CAR, sastavljenu od 3700 vojnika iz 14 različitih zemalja (od kojih je čak 2100 iz Francuske) razmeštenih na četiri lokacije u srcu Sahare: u Čadu, Centralnoafričkoj republici i duž njihovih granica sa sudanskom provincijom Darfur; terenu koji je 26 puta veći od Kosova.¹¹ Ova četiri sektora bila su u nadležnosti pre svega, francuskih trupa kao i poljskog i irskog bataljona. Troškovi ove evropske misije procenjeni su na 176 miliona evra, a specifična je po tome što će po prvi put vojni odredi Brisela nastupati rame uz rame sa policijskim snagama Vašingtona. Neki analitičari i eksperti u oblasti bezbednosti upozoravali su na potencijalne pretnje koje bi ovakve misije sobom donele. Među njima bi bile i dodatno razbuktavanje sukoba, mogućnost da se misija nađe u poziciji da mora da bira stranu, opasnost da se ugrozi njena neutralnost, teškoća razlikovanja snaga humanitarne misije briselske familije od snaga UN za održanje mira ili problemi razlikovanja dva lanca komande koji deluju na istom prostoru. Francuski vojni komandosi koji se već dvadesetak

⁹ Tanja Vujić, „Vojna avantura EU u Čadu“, *Politika*, 30. 1. 2008, str. 4

¹⁰ Ibid, str. 4

¹¹ Tanja Vujić, „Oružani sukobi u Sahari“, *Politika*, 12. 2. 2008, str. 2

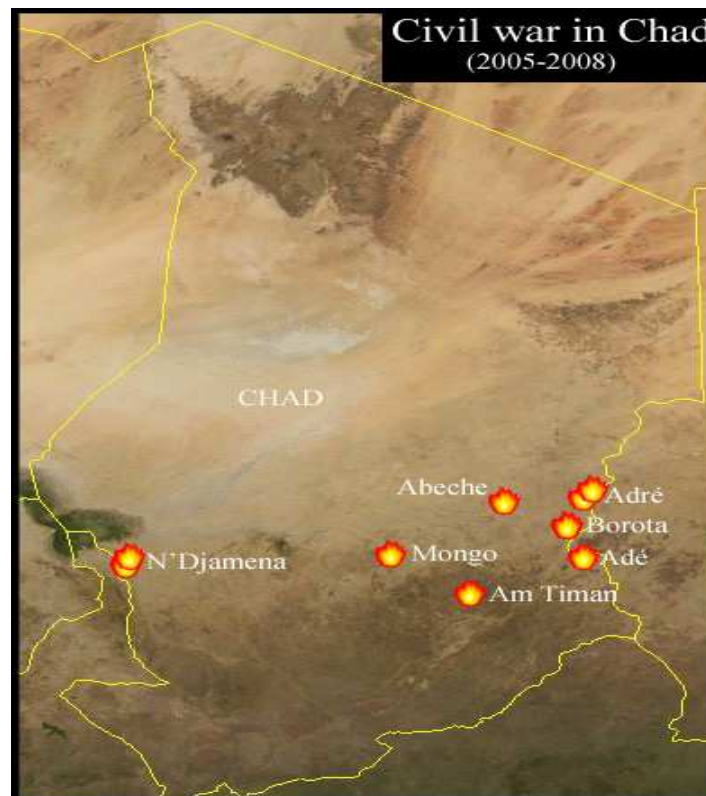
godina smenjuju na istoku Čada, naoružana vojna misija EU čiji je idejni tvorac i glavni finansijski katalizator Francuska i policajci u sastavu UN bi trebalo da patroliraju na istom terenu, što može dovesti do potpune konfuzije. Takođe su upozoravali i na posebne odnose Francuske sa Čadom i podršku koju zvaničnici Pariza pružaju prđsedniku Debiju, što bi EU dovelo u opasnost da bude shvaćena kao produženje francuske podrške Ndžameni. Od 21. februara 2008. godine krenulo se sa raspoređivanjem snaga EU na terenu, a 15. marta imamo i prve operativne aktivnosti. Ova misija imala je mandat da koristi oružanu silu po potrebi. U skladu sa poverenim mandatom, snage EU preduzele su različite operacije čak i u regionima gde nema stalnih humanitarnih kampova. Francuski vojnici u najvećem broju, bili su stacionirani u Čadu, a njihovi ratni avioni u susednim zemljama. Francuska, kao najveći finansijer ove operacije, prihvatila je odgovornost za logističku i medicinsku podršku snagama EU. Što se tiče trupa na terenu, učešće je uzelo devetnaest zemalja, od kojih tri nisu članice EU: Albanija sa 60 elitnih vojnika, Rusija sa 120 vojnika i 4 helikoptera i Hrvatska sa 15 pripadnika Bataljona za specijalna dejstva, koji su vršili izviđanje i prikupljanje podataka. Kako je mandat EUFOR-a isticao 24. septembra 2008. godiine, Savet bezbednosti UN-a usvaja novu Rezoluciju 1834, koja podrazumeva produženje mandata misija UN i EU do 15. marta 2009. godine, kao i prenos ovlašćenja na MINURCAT. Primarni zadatak bio je da se obezbedi mogućnost delovanja misije UN-MINURCAT na čitavom području i pripremi baza za prihvata osoblja UN-a. U martu 2009. godine snage UN preuzele su dalje sprovođenje mirovne misije. Većina vojnika bila je iz Francuske, Finske, Hrvatske, Poljske i Rusije. Oni su nastavili da služe pod zastavom Ujedinjenih nacija, dok su se druge zemlje, poput Austrije, Belgije i Slovenije povukle iz misije. Na njihovo mesto dolaze trupe iz afričkih zemalja. Ukupno je bilo oko 2000 vojnika EUFOR-a koji su produžili svoju službu. Savet bezbednosti je 14. februara 2009. godine usvojio novu rezoluciju 1861, kojom se produžava mandat misije MINURCAT za godinu dana i odobrava razmeštanje njene vojne komponente. Odlučeno je da snage MINURCAT čini oko 300 policajaca, 5200 vojnog osoblja i određen broj civilnog osoblja. Zadaci na terenu vrše se u nekoliko oblasti: unapređenje opšte bezbednosti, zaštita civila i izbeglica; uspostavljanje, nadgledanje i promovisanje vladavine prava i ljudskih prava u Čadu kao i podrška mirovnim naporima u regionu. Misija tokode sprovodi i obuku policijskih oficira i žandarmerije Čada. Misija MINURCAT je izrazito multinacionalnog karaktera; u vojnom delu učešće uzima 36 zemalja, a u policijskom 20. Komandna struktura ove misije razlikuje se od strukture prethodne misije EUFOR. Nepostojanje operativnog štaba i odvojene logistike, glavne su razlike operacija UN i EU. Na čelu misije MINURCAT nalazi se specijalni izaslanik generalnog sekretara UN-a, Portugalac Viktor da Silva Angelo. U okviru osnovnih zadataka vojne komponente spadaju zaštita osoblja, objekata i opreme UN-a, obezbeđivanje puteva i humanitarnih konvoja kao i uništavanje neeksplozivnih ubojnih sredstava. Misija podrazumeva realizaciju u tri faze: faza *tranzicije*, tj. period preuzimanja nadležnosti od EUFOR-a, *stabilizacije*, odnosno trenutak kada MINURCAT dostigne punu operativnu sposobnost i traje do obustave UN operacija, i *redukcije* koja predstavlja prenos odgovornosti za bezbednosne operacije na lokalne snage.

Zanimljivo je da učešće u mirovnoj misiji u okviru norveškog kontingenta, uzimaju i pripadnici Vojske Srbije. Odluka o učešću profesionalnih pripadnika Vojske Srbije u mirovnoj operaciji UN-MINURCAT, doneta je 7. maja 2009. godine, kada je u misiju poslat šestočlani tim sanitetske službe. Međutim, zbog protivljenja opozicije, konačna potvrda doneta je 9. juna na vanrednom zasedanju Narodne skupštine. Argument opozicije protiv učešća srpske vojske u norveškom kontingentu, odnosio se pre svega na to da je reč o članici NATO-a koja je priznala nezavisnost Kosova. Stranke na vlasti su odbacile ovu tvrdnju, smatrajući da svojim učešćem oružane snage unapređuju svoj ugled, ali i ugled svoje zemlje. Norveška je zbog učešća u svom kontingentu održala za srpske mirovnjake mnogobrojne kurseve i treninge. Nakon tih priprema, prema odluci Narodne skupštine, naši pripadnici upućeni su u Čad 23. juna 2009. godine i njihova misija je trajala do oktobra 2009. godine. Tada ih je zamenila nova postava, koja je imala mandat do kraja maja 2010. godine. Prvi kontingent činilo je šest pripadnika, vrhunskih lekara sa VMA - jedan hirurg, anesteziolog, ortoped i tri instrumentara i tehničara. Nakon tih rotacija usledila je još jedna koju čini dvadesetjednočlani tim stručnjaka Vojske Srbije. Osim medicinskog osoblja, u toj rotaciji su i četiri štanda oficira. To je i najveći kontigent naših mirovnjaka. Zadaci na terenu su veoma složeni i raznovrsni. Pripadnici Vojske Srbije pružaju osnovnu zdravstvenu pomoć za pripadnike Ujedinjenih nacija i lokalno stanovništvo, a izvode i operativne zahvate u okviru bolnice. Pružaju pomoć tamošnjem stanovništvu u lokalnim bolnicama i rade u okviru norveške pokretne bolnice, koja poseduje sopstvenu logistiku, apoteku, intenzivnu negu, rendgen i stomatološko odeljenje. I pored teških klimatskih uslova i čak dva puta manjeg plaćanja naših mirovnjaka od ekipa koje dolaze iz drugih zemalja, postoji veliko interesovanje i zadovoljstvo za učešće u mirovnim misijama. Do sada je prijavljeno oko 3500 pripadnika Vojske Srbije. Učešće pripadnika različitih kontigenata naše vojske u mirovnim misijama doprinosi njihovoj ličnoj i profesionalnoj afirmaciji, ali iznad svega percepciji snage i ugleda naše vojske. Kada pripadnici različitih zemalja, od onih malih do Rusije i SAD-a, vide našeg pripadnika u misiji sa srpskom zastavom, znaju da i Srbija doprinosi bezbednosti u Čadu. Mnogi se pitaju šta traže naši ljudi po svetu. Pukovnik Jelesije Radivojević, načelnik Centra za mirovne operacije Generalštaba Vojske Srbije, kaže da se treba prisetiti relativno bliske prošlosti, kada su pod mandatom Ujedinjenih nacija mirovnjaci dolazili i kod nas, tokom sukoba i problema na ovim prostorima. Zato je potrebno da učestvujemo i pojavljujemo se u dešavanjima od značaja za kolektivnu bezbednost i to u onoj meri u kojoj država ima mogućnosti i sredstava. Sada smo u stanju da kvalitetno pripremamo pojedince za mirovne misije, a sledeći korak je pripremanje za učešće naših jedinica.¹²

¹² Pukovnik Radivojević u intervjuu koji je dao za Evroatlantsku reviju početkom 2010. godine ukazuje na značaj angažovanja pripadnika domaćih snaga u mirovnim misijama u Čadu. Centar za mirovne operacije Generalštaba Vojske Srbije kojim rukovodi pukovnik Radivojević, vrši obuku i pripremu pripadnika Vojske Srbije pred odlazak u misiju.

Građanski rat i prelivanje konflikata

Od sticanja nezavisnosti od Francuske 1960. godine, čadijski narod prolazi kroz vrlo težak period četiri građanska rata. Prvi se odnosi na vreme *od sticanja nezavisnosti do 1979. godine*, drugi *od 1979. godine do 1982. godine*, treći *od 1998. godine do 2002. godine*. Svi ovi ratovi su rešavani intervencijama iz Francuske, Libije i SAD-a i veoma povezani sa situacijom i sukobima u susednim zemljama. To je slučaj i sa četvrtim i možda najznačajnijim građanskim ratom koji traje na ovim prostorima *od 2005. godine do danas*.

Trenutni građanski rat u tesnoj je vezi sa tekućim sukobima u Darfuru u susednom Sudanu. Krize u Čadu i Sudanu odvijaju se po principu spojenih sudova, a trvenja između njih predstavljaju ishod borbe za prevlast u pograničnim oblastima. Prema zapadnim izveštajima, učestali sukobi između afričkih ratarskih plemena (Fur, Zagave, Fulata, Mesalit...) na jednoj i arapskih nomadskih (Ruzejkat, Benu Helbe, Hebane, Teajuš..) na drugoj strani otpočeli su zbog resursa - pašnjaci, voda i obradivo zemljište, da bi vremenom poprimili političke konotacije. U sukob su uključene pored vladajuće elite Čada i brojne pobunjeničke grupe, koje traže smenu

predsednika Debija i optužuju vlast za autoritarizam i korupciju. Ovakve grupe, često organizovane na plemenskim i klanovskim osnovama, nemaju zajednički politički program već se zalažu za borbu protiv korupcije i socijalnu pravdu. Najznačajnije od njih, Ujedinjene snage za demokratiju i razvoj i Savez snaga za promenu, odvažile su se u sopstvenim ambicijama za vlast uključivanjem u građanski rat kao podjednako važni akteri uz vladajuću stranku. U više navrata, tokom 2006. i 2008. godine, grupe su napale glavni grad Čada Ndžamenu, pokušavajući da svrgnu sa vlasti predsednika Debija. Nakon žestokih borbi, napadi pobunjenika su odbijeni. Pored njih učešće uzima i paravojna milicija - Džandžavide, sastavljena od pretežno arapskih, nomadskih plemena, koja uživa podršku sudanske vlade. Ona se bori protiv oružanih grupa koje predvode pobunu u Darfuru (Pokret za pravdu i jednakost- *JEM* i Sudanska oslobodilačka vojska- *SLA*). Odgovorna je i za mnoge od prekograničnih upada i napada na civile u istočnom Čadu. Kao što smo i ranije nagovestili, vlada Sudana podržava Uniju snaga za demokratiju i razvoj, koja se bori protiv režima Idrisa Debija, dok podrška Čada sudanskoj grupi *JEM* ima za cilj da predupredi napade pobunjenika i prenese težište sukoba u Darfur. Često se građanski rat u Čadu opisuje kao „prelivanje“ sukoba iz Darfura, ali to je suviše pojednostavljeno određenje, jer znamo da je rat u Sudanu počeo kao prelivanje iz Čada pre više od dvadeset godina, i tako su teritorije dveju susednih zemalja uvučene u sukob još od tada. Obe ove afričke zemlje dugo su se suzdržavale od upuštanja u otvorene i direktne vojne sukobe, već su pomagajući pobunjenike na susednoj teritoriji želele da ostvare sopstvene interese. Nakon intenzivnih sukoba i 614 žrtava na čadskoj strani u prekograničnim oblastima, kako je procenila vlada Čada u januaru 2006. godine, što se smatra i najkrvavijom godinom zbog bitke kod Borloa, dolazi do potpisivanja serije sporazuma uz međunarodno posredovanje. Prvi među njima, sporazum u Tripoliju, pod pokroviteljstvom Libije predviđao je zabranu podrške oružanim grupama i bilo kakve aktivnosti protiv suvereniteta i teritorijalnog integriteta druge strane. Mirovni plan je podrazumevao i privremenu regionalnu vladu za Darfur, u kojoj će pobunjenici dobiti položaje na svim nivoima, pobunjeničke snage će biti uključene u zvanične snage bezbednosti, pravednu raspodelu naftnih prihoda i razoružavanje Džandžavide - sudanske milicije.

Nakon toga usledila je Kanska deklaracija 2007. godine na inicijativu Francuske i Dakarski sporazum 2008. godine uz posredovanje Senegala. Međutim ovim sporazumima situacija između dveju država nije se značajno promenila, čak je došlo do intenziviranja sukoba. Usled raskola plemena Zagava i Tama, zbog optužbi predsednika Debija (koji pripada plemenu Zagava) upućenih sudanskoj vladi da podržava članove rivalskog plemena Tama, borbe se nastavljaju. Prekinuti su diplomatski odnosi i u januaru 2008. godine tri najveće pobunjeničke grupe stupaju u Nacionalni savez kako bi u februaru iste godine napale prestonicu Čada. Kao odgovor na to *JEM*, pobunjenička grupa iz Darfura koju podržava Debi, u maju 2008. godine vrši napad na glavni grad Sudana, Kartum. Sukobi se tu ne završavaju, već naredne godine osam pobunjeničkih grupa, koje predvodi Timam Erdimi, dolazi u konflikt sa vladinim snagama u istočnom Čadu.

Trenutni građanski rat može se posmatrati kroz nekoliko objekta. Pre svega to je nastavak zamršenih sukoba u Darfuru i Čadu koji uključuju takmičenje za vlast i zemlju. Zatim, to je i interni sukob opozicije i vlasti Čada. Nakon uočljivog pomaka i jačanja civilne vladavine, predsednik Debi ponovo zauzima svoje jasne vojne stavove karakteristične za autoritarni režim. I na kraju, to su strategije koje zauzimaju Kartum i Ndžamena, koristeći mešavinu nagrade i kazne za upravljanje bezbednošću u pograničnim područjima. Time svakako teže da oslabe susednu državu i ojačaju sopstveni uticaj.

Zaključak

Ovaj sukob se često naziva najgorom humanitarnom krizom u svetu. Tu su godinama ugrožena ljudska prava i ne vidi se kraj tragičnim dešavanjima u najsiromašnijem regionu sveta. Civili svakodnevno ginu u obračunima i napuštaju domove bežeći od vojnika obeju zaraćenih strana. Utočište traže u kampovima u kojima nema uslova čak ni za osnovno preživljavanje. Vodu, hranu i lekove skoro da je nemoguće nabaviti pa mnogi od njih, naročito deca, umiru od gladi i bolesti. Četiri miliona ljudi živi isključivo od humanitarne pomoći u ovoj oblasti. Toliko potrebna međunarodna humanitarna pomoć veoma teško stiže do kampova, jer pripadnike različitih humanitarnih organizacija napadaju oružane snage obeju zaraćenih strana.

Naoružana policija upada u kampove, napada, muči i ubija civile, krade sve što se može ukrasti. U različitim izveštajima navode se prečesti slučajevi stavljanja u ropski položaj i besomučna silovanja. Jasno je da se radi o okrutnim zločinima protiv čovečnosti i svet je toga svestan, ali reagovanje država na ovu situaciju još uvek je nedovoljno efikasno. Nekoliko miliona ljudi svakodnevno živi u strahu za sopstveni život, od bombardovanja i krvavih sukoba i u iščekivanju kamiona koji donose hranu, vodu i lekove. U takvoj situaciji dugogodišnji i pre svega autoritarni lideri dveju susednih zemalja potvrdili su da će zajedno raditi na izgradnji mira i stabilnosti i ukazali na potrebnu posvećenost obavezi poštovanja potpisanih sporazuma. Predsednik Debi je podržao proces normalizacije u Sudanu i ukazao na svoje protivljenje secesiji i nezavisnosti južnog Sudana. Lideri su takođe pozdravili i jačanje bilateralnih odnosa država u političkom, bezbednosnom i ekonomskom smislu. Na različitim samitima Afričke Unije i na njenu inicijativu pored ekonomskih pitanja, ukazana je pažnja rešavanju spoljnih dugovanja, vođene su različite kampanje protiv siromaštva i endemskih bolesti, karakterističnih za ove oblasti. Pored Komisije koju je osnovala Afrička Unija, i koja bi trebalo da stabilizuje ovaj region, određen je i Akcioni plan za period od tri godine sa primarnim ciljevima socio-ekonomske stabilizacije i izgradnje infrastrukture.

No, kako se stanje već godinama ne poboljšava, narodu u ovim siromašnim krajevima koji je izgubio sve i koji je prečesto bio suočavan samo sa praznim rečima svojih vladajućih elita, ostaje da se nada da će sukobi uskoro prestati i da ih svet neće zaboraviti. Iako je danas sukob izgubio na intenzitetu u odnosu na sam početak građanskih ratova, naročito četvrtog, ose

podela i dalje postoje. Dogovori između suprotstavljenih strana samo stvaraju privid rešenog konflikta, situacija u zemlji i prema spolja nije se značajno promenila, ljudi svakodnevno osećaju ugroženost i strah za sopstveni život. Kada će se stanje na ovom nesrećnom kontinentu promeniti, ne znamo, ali kako činjenice sada ukazuju ne uskoro. Potrebno je pre svega intenzivnije učešće, pomoć i podrška spoljnih aktera, ali i iskrena volja vladajućih elita za prevazilaženjem konflikata koje bi svojim autoritetom mogle da podstaknu angažovanje unutrašnjih institucija u procesu približavanja sukobljenih strana.

LITERATURA:

- Arteaga Félix, „The Chad conflict, United Nations (MINURCAT) and the European Union (EUFOR)”, Area: Subsaharan Africa / Defence & Security, Real Instituto Elcano (Elcano Royal Institute), 2008.
- Boggero Marco, “Darfur and Chad: A fragmented ethnic mosaic”, in: *Journal of Contemporary African Studies*, Vol. 27, No. 1, January 2009.
- Central Intelligence Agency – Chad, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cd.html>, 12.9.2010.
- Collins E.James, Lessons from Chad: Ethnic Conflict and Economic Reorganization in Post Colonial Cultural Landscapes, Texas State University, 2007.
- Human Development Index (HDI) – 2009 Rankings, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>, 12.9.2010.
- May Roy and Massey Simon, „Two Steps Forward, One Step Back: Chad’s Protracted “Transition to Democracy””, in: *Journal of Contemporary African Studies*, 2000.
- Transparency International, The Corruption Perception Index (CPI), http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table, 12.9.2010.
- Tubiana Jerome, The Chad-Sudan Proxy War and the „Darfurization“ of Chad: Myths and Reality, Small Arms Survey, Graduate Institute of International Studies, Geneva 2008.
- Vujić Tanja, „Vojna avantura EU u Čadu“, *Politika*, 30. 1. 2008.
- Vujić Tanja, „Oružani sukobi u Sahari“, *Politika*, 12. 2. 2008.
- Wezeman D.Pieter, Arms flows to the conflict in Chad, SIPRI Background Paper, SIPRI, 2009.